

Drumul Vitoriei – între mit și realitate

Camelia Circa-Chirilă, profesor de *Limba și literatura română*

Oana Olariu, profesor de *Cultură și mitologie*

Radu Bereteu, profesor de *Geografie*

Cultura generală a elevului din secolul al XXI-lea presupune cunoștințe temeinice și diverse. Aceste cunoștințe pot fi cu adevărat achiziționate doar interdisciplinar. Realizat interdisciplinar, procesul educativ-instructiv oferă elevul posibilitatea de a dobândi informații despre evenimente, fenomene care pot fi aprofundate pe parcursul anilor școlari, elevul putând aplica cunoștințele în domenii diferite, având capacitatea să interpreteze, să analizeze, să exprime opinii personale.

Demersul elevilor din clasa a X- a, de la specializarea Uman- Filologie, de împrietenire cu o carte s-a desfășurat în contextul provocării lansate de *Lecturiada 2025*, aflată în acest an sub semnul „Nevoii de identitate”, a șaptea nevoie umană din Decalogul lui Solomon Marcus. Am încercat, prin activități și strategii didactice dinamice și creative, să ne apropiem de această temă complexă, care impune abordarea nuanțată a ceea ce suntem și devenim din punct de vedere biologic, psihologic, profesional și social. Premisa întregului proiect propus de noi se regăsește în seria de întrebări formulate de matematicianul-lingvist, necesare oricărui început de drum real formator, devenit un imperativ în diluarea valorică a prezentului: „Cum să facem să educăm la cât mai mulți tineri această nevoie (valorificând critic, selectiv, identitatea primită de la natură)? Cum să-i facem pe tineri să conștientizeze faptul că în condițiile actuale ale globalizării de toate felurile acționează asupra noastră, direct sau indirect, toate nivelurile sociale, de la cele locale la cele regionale, naționale, europene, occidentale și planetare? [...]”

Intrând în jocul interogației-provocare „Ce poți face cu o carte?”, am gândit un demers interdisciplinar, cu pași care permit reflexivitatea și interogarea drumului vizibil al învățării. Am avut în vedere distincția *competență literară-literație* atunci când am formulat miza globală a activităților, încercând să oferim răspunsuri și modalități de concretizare a două întrebări-cheie: *Ce citim?* și *Cum citim?* Prin seria de ore alocate studiului romanului mitic „Baltagul” de Mihail Sadoveanu, oferim un posibil model de lectură școlară, urmărind gradual cum se asimilează și se fixează cunoștințele, cum se formează competențe, valori și atitudini, respectiv cum se poate creiona un fir coerent al formării identității culturale.

Secvențele didactice au fost organizate pe tiparul structurant „Evocare-Realizarea sensului-Reflecție”, abordarea textului literar urmând linia hermeneutică și perspectiva istorică asupra fenomenului literar românesc. Orizontul progresiv al lecturii s- a conturat ca parcurs în trei etape, coordonate de către profesorii a trei discipline: *Limba și literatura română*, *Cultură și mitologie*, respectiv *Geografie*. Predarea de tip team-teaching s-a dovedit a fi extrem de eficientă în ceea ce privește învățarea, întrucât elevii au înțeles nuanțat problematica romanului discutat, observând concret întreșterea de informații primite din unghiuri ale cunoașterii pe care, în mod clasic, le studiază separat.

Prelectura

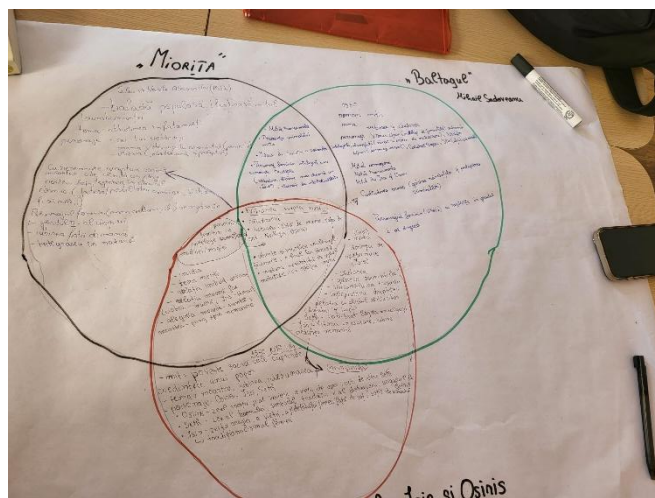
Conturarea orizontului de așteptare s-a realizat în două ore de curs desfășurate în cadrul opționalului de *Cultură și mitologie*. Menționăm că elevii școlii noastre de la specializarea Filologie studiază în fiecare an școlar un tip de opțional circumscris domeniului umanist, căruia îi revine o oră pe săptămână. Astfel, în prima oră s-au făcut delimitările conceptuale care au deschis cadrul amplei abordări a lumii sadoveniene. Conceptele fixate au fost *mitul*, *miturile fundamentale ale culturii române*, cu accent pe *mitul transhumanței*, valorizat prin analiza baladei populare „Miorița”. În a doua oră, am urmărit aplicarea discuției anterioare prin realizarea unei triple comparații între balada populară, roman și mitul egiptean al lui Isis și Osiris. Elevii au lucrat această comparație în echipe, informațiile sintetizate fiind reprezentate sub forma unei diagrame Venn.

Lecturile succesive

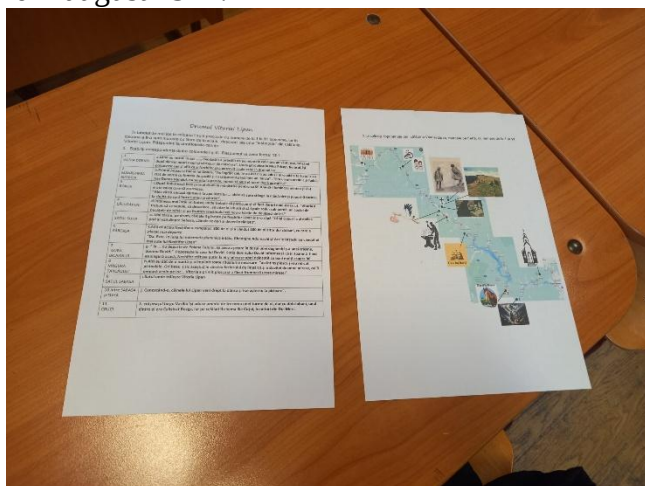
Analiza spațiului imaginar s-a desfășurat în orele de Limba și literatura română, urmărind atent înțelegerea textului, construcția de sens și de semnificație.

S-a citit balada și s-a abordat textul popular și în cadrul acestei discipline. S-a discutat despre *perspectiva tragică*, dar și despre *atmosfera senină*; despre *tensiunea dramatică*, dar și despre *animalul oracular*. Am abordat și interpretarea sofianică oferită de Lucian Blaga în *Trilogia culturii. II. Spațiul mioritic*, cea a morții – nuntă, moartea fiind deci *unire sacramentală cu o stihie cosmică, natura întreagă devenind biserică*, astfel rezultând două grave și esențiale viziuni de transfigurare ortodoxă a realității. Totodată, elevilor li s-au prezentat și alte două balade culese de V. Alecsandri, relevante pentru discuția comparativă: balada populară „Salga”, pentru tipul femeii justițiare și balada populară „Dolca”, ce prezintă imaginea câinelui credincios.

Comprehensiunea și analiza romanului a urmat cele trei planuri: *real*, al existenței individuale și familiale, *real- social*, al comunității oierilor și *mitic- simbolic*, planuri ce declanșează următoarele tipuri de conflicte: exterior, de natură economică, moral și ontologic. Conceptele noi, vizate prin lectura interdisciplinară a cărții, au fost acelea de roman mitic, realist și antropologic, tradițional, obiectiv și bildungsroman. Discuțiile privind problematica textului au continuat în cadrul unui atelier de lectură, în care s- a lucrat aplicat, coroborând cele două domenii: *Cultură și mitologie*, respectiv *Literatură română*. Au fost citite și analizate două fragmente critice, aparținând lui Aurel Martin și Alexandru Paleologu. De asemenea, elevii și- au exersat competențele literare în atelierul de scriere argumentativă, sarcina de lucru în echipă fiind elaborarea unui text prin care să justifice filiera mitică a romanului, utilizând exemple culturale din artele plastice (pentru cerințe, vezi anexa 1). Pe lângă lectura de tip literar, am urmărit și lectura imaginii, prin setul de picturi oferit elevilor spre analiză și exemplificare adecvată pentru argumentele formulate. Ca obiectiv pe termen lung, am creat un context firesc al formării gustului estetic.

Momentul inedit al explorării romanului a fost discursul despre *real* din ora de Geografie. În activitatea desfășurată la clasa de Filologie, elevii au primit o serie de informații cu specific geografic privind „drumul Vitoriei Lipan”. Acesta este cunoscut mai degrabă în regiune drept Drumul Talienilor, după numele drumarilor italieni aduși de regele Carol I; pentru a-l construi, la începutul secolului al XX-lea, leagă comunele Borca, din județul Neamț, și Mălini, din județul Suceava, prin Pasul Stânișoara. În prezent, acest drum județean este situat în Munții Stânișoarei, pe văile Suhăi Mari – spre est și ale Sabasei – spre vest, care delimitează grupa nordică a Munților Stânișoarei (numită Munții Suhăi) și cea sudică, intitulată Munții Sabasei. Prin acest drum, se realizează peste Obcina Stânișoarei o legătură suplimentară între văile Moldovei și zona Fălticeniului situate la est și valea Bistriței moldovene situată la vest – în amonte de Lacul Izvorul Muntelui. Lungimea acestui drum, parcurs de eroina lui Sadoveanu în căutarea rămășițelor bărbatului ei, este de 55,22 km, din care 21,62 km sunt pe teritoriul județului Neamț, iar 33,6 km pe cel al județului Suceava. Cel mai înalt punct este în Pasul Stânișoara, la 1235 m, unde cumpăna apelor separă cele două județe. Șoseaua a fost construită între anii 1902-1914, pe teritoriul Domeniilor Coroanei, din ordinul regelui Carol I, care și-a dorit o cale de legătură între Valea Bistriței și Valea Moldovei. În Pasul Stânișoara, drumarii italieni au ridicat o cruce din piatră, numită de localnici Crucea Talienilor, care a fost distrusă însă în bombardamentele din august 1944.

În roman, Vitoria, însoțită de fiul ei Gheorghită, a urmat cursul Bistriței, trecând prin Bicaz, Călugăreni, Farcașa, Borca, Broșteni, Crucea, Suha și Vatra Dornei. În activitatea desfășurată elevilor le-au fost prezentate principalele obiective turistice care pot fi admirate de-a lungul acestui traseu, din care amintim biserica de lemn „Cuvioasa Parascheva” de la Fărcașa, construită de trei călugări în 1774, una din cele mai frumoase din Ținutul Neamțului, apoi obiectivele din Borca, respectiv Oficiul Poștal, internatul școlar sau fosta casă a administratorului Coroanei și, nu în ultimul rând, Vatra Dornei, unde Nechifor și-a cumpărat cele 300 de oi, gara fiind principalul obiectiv care poate fi admirat, construită odată cu linia ferată inaugurată în 1902, dar și Cazinoul, construcție care se leagă de numele împăratului Franz Joseph și care avea, inițial, sală de teatru, bibliotecă, restaurant și cofetărie.

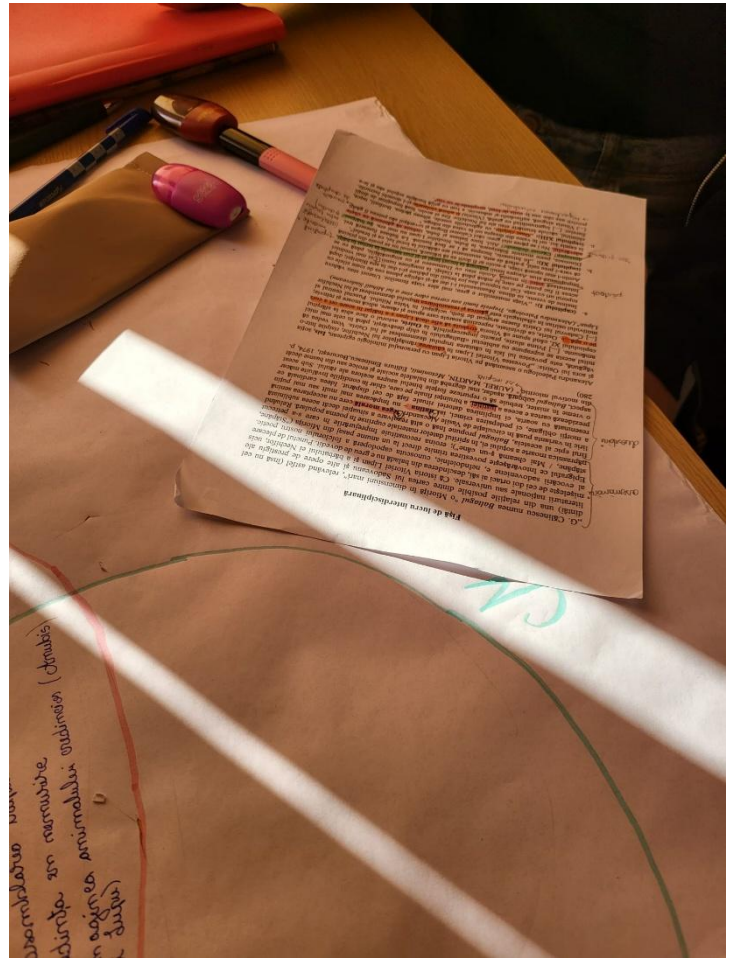
Abordarea interdisciplinară pornește de la ideea că nicio disciplină de învățământ nu constituie un domeniu închis, ci se pot stabili legături între discipline. În această abordare, profesorul de geografie a avut rolul de a ghida pașii elevilor, vorbindu-le despre anumite particularități geografice ale acestor locuri, despre specificul munților, despre anumite greutăți cu care se confruntă muntenii, înțelegerea prin oferta de informații a spațiului geografic real în care se încadrează acțiunea.

Feedback-ul activității a fost realizat prin două activități: una în care elevii au avut ca sarcină de lucru asocierea unor descrieri ale unor „întâmplări” cu „toponime” din călătoria Vitoriei Lipan, iar a doua, localizarea pe o hartă mută a acestor toponime (pentru cerințe, vezi anexa 2).

Postlectura

Desprinderea de lumea cărții a făcut apel la relectură și la privirea retrospectivă, prin evaluarea semnificațiilor construite. În plan didactic, am inclus ca obiective de parcurs formarea gândirii critice și exersarea într-un nou context a competenței de comunicare. Elevii au re-creat atmosfera romanului prin procesul literar ingenios organizat, evidența fiind actualitatea trăirilor și a întâmplărilor care fac parte nu doar din condiția munteanului, dar mai ales din condiția umană. Problema ridicată a fost aceea a cunoașterii, exemplul personajului central fiind valabil în realitatea liceenilor noștri și demn de urmat, prin chiar numele simbolic-persuasiv Gheorghiță, Nechifor, Vitoria.

Considerăm că astfel de abordări eficientizează educația, căci învățarea devine mai eficientă și stimulativă, la baza activității stau acțiuni practice, învățarea devine un proiect personal al elevului, îndrumat și orientat de către profesor. Prin astfel de activități, profesorul adoptă o temă de interes pentru elevi, care transcende granițele diferitelor discipline, organizând cunoașterea ca un tot unitar, asigurându-se o învățare activă, cultivând cooperarea. Împreună, lectori novici și profesioniști, am concluzionat că cititorii de orice vârstă și din orice epocă sunt chemați a fi purtători de biruință în înțelegerea propriei ființe, a celuilalt și a lumii.

Anexa 1. Fișa de lucru a conținut următoarele fragmente-suport și cerințe:

„G. Călinescu numea *Baltagul o Mioriță în dimensiuni mari*, relevând astfel (însă nu cel dintâi) una din relațiile posibile dintre cartea lui Sadoveanu și alte opere de prestigiu ale literaturii naționale sau universale. Că istoria Vitoriei Lipan și a bărbatului ei Nechifor, ucis mișelește de cei doi ortaci ai săi, descinderea din baladă nu e greu de dovedit. Punctul de plecare al evocării sadoveniene e, neîndoielnic, cunoscuta capodoperă a folclorului nostru poetic. Epigraful ce întovărășește povestirea trimite direct la un anume pasaj din Miorița ("Stăpâne, stăpâne, / Mai cheamă ș-un câne"); eroina reconstituie împrejurările în care s-a petrecut năprasnica moarte a soțului ei, în spiritul datelor materiale cuprinse în poema populară. Reluând firul epic al acesteia, *Baltagul* propune însă o altă rezolvare a situației decât aceea subliniată liric în varianta pusă în circulație de Vasile Alecsandri: **legea morală** cere nu acceptarea senină a morții obligate, ci pedepsirea crimei, iar **datina** – nu împăcarea mai mult sau mai puțin resemnată cu soarta, ci împlinirea datoriei rituale față de cel dispărut. Ideea cardinală ce prezidează cartea e aceea a justiției, a biruinței finale pe care, chiar în condițiile învăluite măcar o vreme în mister, trebuie să o repurteze forțele binelui asupra acelorale răului. Sub acest aspect, *Baltagul* coboară, așadar, mai degrabă din baladele sociale și eroice sau din basme decât din motivul mioritic." (AUREL MARTIN, *Metonimii*, Editura Eminescu, București, 1974, p. 280)

Alexandru Paleologu o aseamănă pe Vitoria Lipan cu personajul mitologic egiptean, **Isis**, soția și sora lui Osiris: „Povestea Vitoriei Lipan în căutarea rămășițelor lui Nechifor, risipite într-o văgăună, este povestea lui Isis în căutarea trupului dezmembrat al lui Osiris. Vom vedea că mitul acesta se suprapune cu subiectul «Baltagului» în chip desăvârșit, până în cele mai mici amănunte. [...] Prima aluzie, practic imperceptibilă, la **Osiris**, autorul o face abia la sfârșitul capitolului XI, când spune că Vitoria «trebuia să afle dacă Lipan s-a înălțat în soare ori a curs pe o apă...». Osiris, ca divinitate, reprezintă soarele care apune și răsare, adică moare și reînvie; [...] Cadavrul lui Osiris fusese aruncat de Seth, ucigașul, în Valea Nilului. Punctul central al motivului osirian în «Baltagul» este găsirea și reasamblarea trupului dezmembrat al lui Nechifor Lipan". (Alexandru Paleologu, *Treptele lumii sau cartea către sine a lui Mihail Sadoveanu*)

- (capitolul I):** „Viața muntenilor e grea; mai ales viața femeilor. Uneori stau văduve înaintea de vreme, ca dânsa. Munteanului i-i dat să-și câștige pâinea cea de toate zilele cu toporul ori cu cața. Cei cu toporul dau jos brazii din pădure și-i duc la apa Bistriței; după aceea îi fac punte pe care le mână până la Galați, la marginea lumii. Cei mai vrednici întemeiază stâni în munte. Acolo stau cu Dumnezeu și cu singurătățile, până ce se împutinează ziua. Asupra iernii coboară la locuri largi și-și pun turmele la iernat în bălți. Acolo-i mai ușoară viața, ș-acolo ar fi dorit ea să trăiască, numai nu se poate din pricină că vara-i prea cald, ș-afară de asta, munteanul are rădăcini la locul lui, ca și bradul”.
- (capitolul XI):** „În întuneric, începea să i se facă lumină. La Sabasa fuseseră trei. Dincoace, peste muntele Stânișoara, la Suha, Nechifor Lipan nu mai era. Se înălțase deasupra? Căzuse dedesubt? Aici, între Sabasa și Suha, trebuia să găsească ea cheia adevărului. Nu i se părea nici greu: căci Calistrat Bogza și tovarășul său puteau fi găsiți la casele lor, ori în valea din dreapta ori în valea din stânga.”
- (capitolul XIII):** „Oase risipite, cu zgârciurile umede, albeau țărâna. Botforii, tașca, chimirul, căciula brumărie erau ale lui Nechifor. Era el acolo, însă împutinat de dinții fiarelor. [...] Îngenunchind cu grabă, (Vitoria) îi adună ciolanele și-i deosebi lucrurile. (...) Vitoria singură, suflecându-și mânecile, a luat cu grijă bucățile soțului său și le-a potrivit una câte una în cutia de brad, stropindu-le cu vin”.
- (capitolul XIV):** „Atunci Vitoria s-a crezut datoare să spuie ce știa. Anume că, după cumpărătura de oi de la Dorna, Nechifor a venit pân-aici cu doi tovarăși și prietini, care trăiesc și acuma peste Stânișoara, la un loc care se chiamă Doi Meri. Acei prietini arată că au cumpărat oile lui Lipan și i-au numărat banii. După numărătura banilor, care s-a făcut sus, Lipan s-a întors, purcegând spre casă. Atunci se vede că cineva, care a fost de față ș-a văzut târgul și banii, s-a luat după el și l-a lovit. I-a răpit banii oilor. Altfel nu se poate să fie, arăta Vitoria; căci așa spun acei doi prietini ai mortului, anume Calistrat Bogza și Ilie Cuțui. Deci Lipan nu și-a pus banii la un loc cu cei care-i mai rămăseseră; ci-i purta în mână. Ucigașul l-a lovit și i-a smuls banii; căci, cum l-a lovit, Lipan a căzut în răpă cu tot cu cal. Să se fi dus după el, e mai greu de crezut; căci era cânele, **care s-ar fi luptat cu îndârjire pentru stăpân**. Ca să jefuiască pe mort, acel care lovise trebuia să ucidă și cânele. Însă cânele s-a aflat viu.”

Cerințe:

- Identifică în fragmentele selectate din roman elementele mitice despre care vorbesc cei doi critici literari.
- Identifică și alte elemente mitice prezente în roman.
- Realizează o diagramă Venn în care să sintetizezi elementele comune și diferențiatore între elementele mitice din roman și din textele la care trimite.

Anexa 2. Fișa de lucru interdisciplinară a conținut următoarele fragmente-suport și cerințe:

Drumul Vitoriei Lipan

În tabelul de mai jos, în coloana **I** sunt precizate cu numere de la **1** la **11** toponime, iar în coloana **II** sunt marcate cu litere de la **a** la **k** descrieri ale unor "întâmplări" din călătoria Vitoriei Lipan. Răspundeți la următoarele cerințe:

- Stabiliți corespondența dintre coloanele **I** și **II**. Răspunsul va avea forma: **12-I**

1. VATRA DORNEI	a.Când au intrat în sat, deodată s-a prăvălit de pe muntele cel mare un vânt rece, trăgând după dânsul nouri negri și vârtejuri de ninsoare”. Unde găzduiesc la Moș Pricop, fierarul, își potcovesc caii și află că și Nechifor și-a potcovit acolo calul în drumul lui.
2 MĂNĂSTIREA BISTRITA	b.Primul popas la Hanul lui Donea. "Au îngrijit caii, le-au dat orz au adus într-o odaie tarhatul s-au stat de vorbă cu femeia de gazdă și cu crâșmarul până într-un târziu". "Era un om vrednic și fudul, zise Donea Hangiul, nu se uita la parale, numai să aibă el toate după gustul lui"

